

Наталія ФЕДОСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультета Національного аерокосмічного
університету «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6615-3937>
e-mail: n.fedosenko@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.38>

АСТРЕНТУ У ПРОЄКТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНИЙ СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Анотація. Автором досліджується правова природа та функціональне призначення інституту астренту як судової неустойки у контексті рекодифікації Цивільного кодексу України (ЦК України). Обґрунтовується доцільність упровадження астренту як ефективного інструменту забезпечення виконання судових рішень та реалізації права на ефективний судовий захист. Аналізуються основні положення проєкту рекодифікації ЦК України щодо астренту, його відмежування від інших форм цивільно-правової відповідальності, а також співвідношення з чинними процесуальними механізмами. Значна увага приділяється правовим позиціям Великої Палати Верховного Суду та європейським правовим стандартам.

Ключові слова: астрент, рекодифікація, судова неустойка, виконання судових рішень, ефективний судовий захист.

Україна стоїть на шляху наймасштабнішого оновлення цивільного законодавства за часи незалежності. Процес рекодифікації ЦК України покликаний не лише осучаснити понятійний апарат та окремі правові інститути, але й наблизити національне приватне право до європейських стандартів захисту прав людини. Одним із ключових викликів, що зумовили необхідність такого оновлення, залишається хронічна проблема невиконання судових рішень, яка фактично нівелює право особи на ефективний судовий захист.

У цьому контексті особливу увагу привертає астрент як інститут, що вже довів свою ефективність у правопорядках багатьох європейських держав. Одним із таких дієвих заходів впливу на забезпечення виконання рішення суду, який запроваджено у багатьох країнах, у тому числі передбачено у статті 7.2.4 Принципів міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА) 1 та статті 111 Кодексу європейського договірної права, є інститут астренту 2.

У правовій доктрині астрент (від лат. *adstringere* – примус, фр. *l'astreinte* – штраф) розуміють як грошову суму, яку присуджує суд за невиконання або несвоєчасне виконання рішення суду. Цей інститут виник у Франції та з часом був імплементований у правові системи багатьох європейських країн як ефективний засіб впливу на боржника з метою реального виконання судового акта.

Астрент є додатковим зобов'язанням для боржника, що ґрунтується на процедурі, відповідно до якої перспектива сплати більшої суми, ніж та, виконання якої вимагалось первісно, має стимулювати боржника до якнайшвидшого виконання рішення суду. Важливим є те, що метою астренту є не стягнення додаткових сум, а саме забезпечення реального виконання судового рішення. У цьому полягає його принципова відмінність від класичних форм цивільно-правової відповідальності, зокрема відшкодування збитків або штрафних санкцій. Астрент не є формою компенсації шкоди, а виступає санкцією за неповагу до правосуддя та спротив виконанню судового рішення. Наприклад, якщо суд зобов'язав відповідача усунути порушення майнового права протягом визначеного строку, а відповідач його не виконав, суд може встановити астрент у вигляді грошової санкції за кожен день прострочення. У цьому випадку астрент не компенсує збитки позивача і не є класичним штрафом, а функціонує як механізм забезпечення оперативного виконання судового рішення.

Проєкт рекодифікації Цивільного кодексу України передбачає закріплення астренту як нового для національного цивільного законодавства інституту. Відповідні положення містяться у статті 614-6 змін і доповнень до Книги п'ятої ЦК України «Зобов'язання» 3. Хоча відповідний законопроєкт ще не зареєстрований у Верховній Раді України та перебуває на стадії громадського обговорення, уже сьогодні запропоноване правове

регулювання заслуговує на ґрунтовний доктринальний аналіз.

Згідно з підходом розробників, суд за вимогою позивача може зобов'язати відповідача сплатити грошову суму на користь позивача у разі невиконання рішення суду. Судова неустойка застосовується для спонукання до виконання рішення суду, яким на боржника негрошового зобов'язання покладено обов'язок вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення. Астрент може встановлюватися у фіксованій сумі за кожний день, тиждень чи інший період прострочення, а також у фіксованій одноразовій сумі за кожен факт порушення.

Водночас проєкт чітко передбачає, що астрент не застосовується до грошових зобов'язань. Його сплата не звільняє боржника від обов'язку виконати рішення суду та не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків або застосування інших способів захисту. Розмір астренту визначається судом з урахуванням значення зобов'язання для кредитора, поведінки сторін, тривалості порушення, а також принципів добросовісності та співмірності.

Нарахування астренту починається з дня, визначеного у судовому рішенні, і триває до дня фактичного виконання обов'язку або до зміни судом умов його застосування. За заявою заінтересованої сторони суд може змінити розмір астренту, зупинити його нарахування чи звільнити від сплати повністю або частково, якщо цього вимагають обставини справи. При цьому вже нараховані суми не підлягають зміні, за винятком випадків зловживання правом.

Суттєве значення для розуміння природи астренту має правова позиція Великої Палати Верховного Суду, висловлена у справі № 910/14524/22 4. Суд наголосив, що положення частини десятої статті 238 ГПК України та частин десятої, одинадцятої статті 265 ЦПК України 5 не є астрентом, оскільки вони стосуються виключно грошових зобов'язань і передбачають продовження нарахування вже присуджених відсотків або пені на майбутній період. На відміну від цього, астрент є самостійною санкцією, що застосовується переважно до негрошових зобов'язань і не пов'язується з розміром заборгованості.

Єдиною спільною рисою зазначених процесуальних механізмів з астрентом є їх застосування на майбутній період після ухвалення судового рішення. Водночас правова мета астренту значно ширша та принципово відмінна: він не спрямований на спрощення повторного стягнення нарахованих санкцій або формальне продовження нарахування відсотків чи пені, а покликаний забезпечити реальне, своєчасне та ефективне виконання судового акта. Такий механізм прямо кореспондує із конституційним та міжнародним стандартом права особи на ефективний судовий захист, оскільки його застосування створює реальні стимули для боржника до виконання рішення суду в установлені строки, мінімізуючи

потребу у додаткових процесуальних діях та повторних зверненнях до суду.

Таким чином, запровадження астренту у межах рекодифікації Цивільного кодексу України може стати важливим кроком у напрямі посилення гарантій виконання судових рішень та утвердження принципу верховенства права у приватноправових відносинах. Астрент виступає не лише технічним інструментом примусу, а й елементом сучасної цивілістичної моделі захисту прав людини, здатним підвищити довіру до судової влади та ефективність правосуддя загалом.

Бібліографічні посилання

1. Принципи міжнародних комерційних договорів унідруа 2010. URL: <https://www.lawanalytics.top/pages/uni/>

2. Єдиний комерційний кодекс США (витяг), Uniform Commercial Code, The American Law Institute (ALI), National Conference of Commissioners on Uniform State Laws (ULC). URL: <https://www.lawanalytics.top/pages/ucc/>

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t030435?ed=2021_11_17

4. Постанова Великої Палати Верховного суду по справі № 910/14524/22 від 05 червня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120088907>

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

N. Fedosenko

Assistants in the project of recodification of the civil code of Ukraine as an instrument for ensuring the right to effective court protection.

Abstract. The article examines the legal nature and functional purpose of the astreinte as a judicial penalty in the context of the recodification of the Civil Code of Ukraine. The expediency of introducing astreinte as an effective mechanism for ensuring the enforcement of court decisions and guaranteeing the right to an effective judicial remedy is substantiated. The paper analyzes the key provisions of the draft recodification of the Civil Code of Ukraine regarding astreinte, its distinction from other forms of civil liability, and its correlation with existing procedural instruments. Special attention is paid to the legal positions of the Grand Chamber of the Supreme Court and European legal standards.

Keywords: astreinte, recodification, judicial penalty, enforcement of court decisions, effective judicial protection.

Зразок для цитування:

Федосенко Н. Астрент у проєкті рекодифікації цивільного кодексу України як інструмент забезпечення права на ефективний судовий захист. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 159-160. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.38>.